

правом»,¹ його ознак, а також конституційне оформлення принципу добросовісності здійснення права і неприпустимості зловживання їм.

4. Правореалізаційна практика, зокрема в сфері приватно-правових відносин, свідчить про необхідність теоретичної розробки та наступного впровадження в законодавство категорії «межі здійснення права».

5. Як санкцію за зловживання правом у законодавстві необхідно встановити відмову у захисті права у випадку, якщо судом встановлені всі ознаки зловживання правом, а особа, що зловживала ним, звертається до суду або інших компетентних органів з метою приведення до дії механізму державного примусу.

Також до мір несприятливих наслідків, що наступають за зловживання правом, повинно бути віднесено позбавлення користування правом, яким особа зловживала.

У цьому зв'язку слід особливо зазначити, що до числа найважливіших галузевих процесуальних принципів права повинний бути віднесений принцип відмовлення в праві на оскарження судового рішення у випадку, де оскарження є зловживанням правом.

6. Законодавча практика визнання конкретних діянь як зловживання правом (у першу чергу, у публічно-правових галузях права) є виправданою, оскільки зводить до мінімуму можливість судового розсуду, а, отже, і сваволі при кваліфікації того чи іншого діяння як такого.

Список літератури: 1. Поротикова О. А. Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом: Дис... канд. юрид. наук. Саратов, 2. Відомості Верховної Ради України. 1992. №48. Ст.650. 3. Відомості Верховної Ради України. 1997. №43. Ст.280. 4. Відомості Верховної Ради України. 1999. №14. Ст.81. 5. Відомості Верховної Ради України. 1996. №49. Ст.272. 6. Відомості Верховної Ради України. 1998. №23. Ст.121. 7. Відомості Верховної Ради України. 2000. №3. Ст.176. 8. Емельянов В.И. Понятие злоупотребления гражданскими правами // Законность. 2000. № 11. 9. Богатырев С.Г. Уголовная ответственность за злоупотребления полномочиями в сфере нотариальной и аудиторской деятельности: Автореф... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2002. 10. Сб. СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы. М., 1989. 11. Відомості Верховної Ради України. 1991. №5. Ст.26. 12. Відомості Верховної Ради України. 1997. №40. Ст.263.

Надійшла до редакції 12.02.04

В.О. Миронова

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ І БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА

Міжнародні злочини являють собою найбільш небезпечні правопорушення, наносять значної шкоди інтересам світового співтовариства (загальному миру і міжнародній безпеці) і за здійснення яких встановлений особ-

---

¹ Як дефініція «зловживання правом» цілком може застосовуватись варіант, запропонований О.А. Поротіковою, яка вважає, що навмисна поведінка уповноваженої особи по здійсненню належного до неї права, пов'язана з порушенням меж здійснення цього права, що заподіює шкоду третім особам чи створює умови для настання шкідливих наслідків, повинне розглядатися судом як зловживання правом [1, с.14].

ливий режим відповідальності (підвищена політична і матеріальна відповідальність держав та індивідуальна кримінальна відповідальність фізичних осіб, що скоїли ці злочини).

Отже, у сучасній юридичній науці до міжнародних злочинів прийнято відносити особливо небезпечні для людської цивілізації порушення принципів і норм міжнародного права, що мають основне значення для забезпечення миру, захисту особистості і життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства в цілому [1, с.378].

У той же час однозначної класифікації злочинів проти миру і безпеки людства у міжнародних і національних юридично-правових нормах ще не визначено. Тому це важливе питання теорії кримінального права потребує подальшого дослідження.

Більшість учених (І.І. Карпещь, А.Н. Галенська, Н.П. Блищенко, В.І. Степаненко та ін.) [2] розуміють під міжнародним злочином злочин проти миру і безпеки людства. Таке розуміння відповідає класифікації, приведеній у Статуті Міжнародного військового трибуналу.

Вперше саме Статут даного Трибуналу класифікує міжнародні злочини за трьома основними групами: злочини проти миру, військові злочини і злочини проти людяності і дає їм вичерпне визначення:

– злочину проти миру: планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни або війни в порушення міжнародних договорів, угод або участь у загальному плані чи змові, спрямованих на здійснення кожного з перерахованих вище дій;

– військові злочини: вбивства, катування, віддання у рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території, вбивства чи катування військовополонених, вбивства заручників, пограбування суспільної чи приватної власності, безглузде руйнування міст і сіл, руйнування, не виправдане військовою необхідністю, і інші злочини;

– злочини проти людяності: вбивства, винищування, поневолення та інші жорстокості, що вчинені у відношенні цивільного населення до або під час війни, або переслідування за політичними, релігійними, расовими мотивам з метою здійснення або в зв'язку з будь-яким злочином, що підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були вчинені, чи ні.

Варто погодитися з тим твердженням, що формулювання цих злочинів є результат узагальнення злочинних діянь німецького (і італійського) фашизму, японського мілітаризму, що втягнули світ у Другу світову війну. Стаття 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу являє собою діюче право, що стало, власне кажучи, основою розуміння того, які злочини є міжнародними [3, с.126].

Формулюючи склад злочинів проти миру, Нюрнберзький трибунал виділяє насамперед планування агресивної війни чи війни в порушення міжнародних договорів, угод, тому що планування такої війни було головною політичною лінією фашистської Німеччини. Уся діяльність, пов'язана з плануванням агресії німецького нацизму, була злочинною.

Під «розв'язанням агресивної війни» розуміються дії, що відбувалися до моменту початку війни: здійснення провокаційних заяв на адресу противної сторони з приводу її офіційної політики, концентрація збройних формувань на кордоні, провокація противної сторони на конфлікт із використанням зброї й інші дії.

«Ведення агресивної війни» має на увазі безпосередні воєнні дії проти противної сторони з метою захоплення території або досягнення інших агресивних політичних цілей. У ст.6 Статуту Нюрнберзького трибуналу говориться саме про ведення війни в порушення міжнародних угод. У такий спосіб формулювання цієї частини злочинних діянь проти миру мало на меті притягти до кримінальної відповідальності безпосередніх виконавців, зокрема військових.

Перелік військових злочинів і злочинів проти людяності, що міститься в Статуті Нюрнберзького трибуналу, згодом значно розширюється Женевськими конвенціями про захист жертв війни 1949 р. і Додатковим протоколом-1 до них 1977 р. У зазначених міжнародно-правових актах вони кваліфікуються як «серйозні порушення». Так, серйозними порушеннями, обумовленими в 4-х Женевських конвенціях 1949 р. (ст.ст. 50, 51, 130, 147), є: умисне вбивство; катування; умисне заподіяння важких страждань; заподіяння серйозного каліцтва і нанесення шкоди здоров'ю; незаконне, довільне і проведене у великому масштабі руйнування і присвоєння майна, не викликані військовою необхідністю (дане положення не включене в ст.150 3-ї Женевської конвенції) [4, с.41].

Серйозними порушеннями, обумовленими в 3-й і 4-й Женевських конвенціях 1949 р. (ст.130 і 147 відповідно), є: примус військовополоненого або цивільної особи служити в збройних силах ворожої держави; умисне позбавлення військовополоненого або цивільної особи права на безстороннє і нормальне судочинство, передбачене Конвенціями [5, с.418, 452].

Серйозними порушеннями, обумовленими в Додатковому протоколі-1 1977 р. (ст.ст. 11 і 85), також є: нанесення збитку шляхом будь-якої умисної і невинуватої дії фізичному або психічному стану здоров'я і недоторканості осіб, що знаходяться у полоні протилежної сторони, або інтернованих, затриманих або будь-яким іншим способом позбавлені волі в результаті збройного конфлікту; зокрема страждають через нанесення фізичних каліцтв, проведення медичних або наукових експериментів, видалення тканин або органів для пересадження, а також будь-яка медична процедура, що не потрібна за станом здоров'я зазначеної особи і не відповідає загальноприйнятим медичним нормам [6, с.320].

До серйозних порушень Протоколом віднесені також дії, коли вони відбуваються умисно і є причиною смерті або серйозного тілесного ушкодження, або шкоди здоров'ю: перетворення цивільного населення або окремих цивільних осіб в об'єкт нападу; здійснення нападу не вибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад з'явиться причиною надмірних утрат життя, поранень серед цивільних осіб або завдасть шкоди цивільним об'єктам; перетворення місцевостей, що не обороняються, і демілітаризованих зон в об'єкт на-

паду; здійснення нападу на особу, коли відомо, що вона припинила участь у воєнних діях; віроломне використання відмітної емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця або інших захисних знаків [7].

Женевські конвенції і Додатковий протокол 1 до них, що зараз складають юридичну основу міжнародного гуманітарного права, накладають на держави зобов'язання вживати всі необхідні заходи для встановлення кримінальних санкцій, які застосовуються до осіб, що віддали накази вчинити злочини, перераховані вище.

Урядові органи держав, що знаходяться в конфлікті, зобов'язуються притягати до кримінальної відповідальності осіб, що обвинувачуються у вчиненні злочину або наказали його вчинити. Таким чином, система Женевського права встановлює у відношенні військових злочинів обов'язок усіх держав-учасників Женевських конвенцій визначати міри кримінальної відповідальності. Мова йде про універсальну систему кримінального переслідування, що зобов'язує державу, що не притягла до кримінальної відповідальності перед своїм судом особу, обвинувачувану в здійсненні військового злочину, видати його іншій стороні для здійснення судочинства з дотриманням усіх гарантій, передбачених для даного судового процесу. Правило «*judicare aut dedere*» гарантує універсальність системи кримінального переслідування у відношенні військових злочинців і сприяє здійсненню принципу невідворотності покарання за скоєне діяння.

Однак цю класифікацію не можна назвати бездоганною. В ній немає чіткого позначення окремих форм злочинів проти миру, військових злочинів і злочинів проти людяності. Так, у злочини проти миру хоча і включені дії, що утворюють підготовчу агресії стадію (планування, підготовка агресивної війни), серед них відсутнє таке небезпечне посягання на мир, як пропаганда самої агресії; у нормах Нюрнберзького і Токійського Статутів відсутнє також визначення «агресії». Порівнюючи другу і третю групи злочинів, складно визначити грань між військовими злочинами, що виражаються у формі вбивства, катування або відведення в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території і злочинами проти людяності, такими як вбивство, винищення, поневолення цивільного населення. Зазначені недоліки обумовили необхідність удосконалення системи злочинів проти людства.

У Проекті Кодексу передбачається 12 злочинів проти миру і безпеки людства: агресія; погроза агресії; втручання (у внутрішні і зовнішні справи іншої держави); колоніальне панування й інші форми іноземного панування; геноцид; апартеїд; систематичне і масове порушення прав людини; винятково серйозні військові злочини; вербування; міжнародний тероризм; незаконний оборот наркотичних засобів; умисна і серйозна шкода природному середовищу [8].

У ст.20 проекту Статуту міжнародного кримінального суду, який розроблений Комісією міжнародного кримінального права, міститься інший перелік міжнародних злочинів, що включає:

- злочин геноциду;
- злочин агресії;

- серйозні порушення законів і звичаїв війни;
- злочини проти людяності;
- злочини, встановлені на підставі й у виконання договорів, перерахованих у додатку, що з урахуванням передбачуваного поведіння являють собою винятково тяжкі злочини, що викликають заклопотаність міжнародного співтовариства.

Дана класифікація ще більш спірна, ніж приведена в Проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства. Наприклад, багато грубих порушень Женевських конвенцій 1949 р. цілком можна віднести до серйозних порушень законів і звичаїв, застосовуваних у збройному конфлікті, а апартеїд можна вважати одним з видів злочинів проти людяності.

Отже, на міжнародному рівні поки що не вироблено остаточної класифікації злочинів проти миру і безпеки людства, що породжує певні труднощі для держав при прийнятті ними національного кримінального законодавства.

Список літератури: 1. Алексеев Н.С. Злодеяние и возмездие. М., 1986. 2. Карпец И.И. Преступления международного характера. М., 1979; Степаненко В.И. О понятии международного уголовного права. Правоведение. 1982, № 3, с.72; Шаргородский М.Д. Некоторые вопросы международного уголовного права. Советское государство и право. 1947, № 36; Пионтковский А.А. Вопросы материального уголовного права на Нюрнбергском процессе. М., 1948; Блищенко И.П., Каламкарян Р.А., Карпец И.И. Международное уголовное право. М., 1995; Галенская Л.Н. О понятии международного уголовного права. Советский ежегодник международного права. 3. Международное уголовное право. М., 1999. 4. Марухян В.А. Состав геноцида по современному международному праву // Вопросы правоведения. Ереван, 1989. Вып. 5. 5. Сборник важнейших документов по международному праву. Часть 2 (особенная). М., 1997. 6. Права человека в международных документах. Часть 2. Алматы: Данекер, 1998. 7. Свиарски К. Основные понятия и институты международного гуманитарного права как система защиты человека. МККК, Москва, 1997. 8. Материалы ООН А/49/10. Нью-Йорк, 1994.

Надійшла до редакції 28.11.03

С.О. Шатрава

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА СПЕЦІАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ МІЛІЦІЇ

Правовий статус працівника спеціального підрозділу міліції є похідним від більш загальної категорії – правовий статус особи. Остання в основному досліджується в межах науки теорії держави і права.

Характеризуючи категорію – правовий статус особи, вчені – юристи, як правило, одностайні. «Правовий статус особи являє собою систему прав, свобод і обов'язків, які знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права, що визначають політико-правовий стан особи», – вважає С.О. Кома-ров [1, с.58]. Аналогічне трактування й у М.І. Матузова – правовий статус особи «являє собою сукупність прав, свобод, обов'язків і законних інтересів особи, що визначаються і гарантуються державою» [2, с.163], та у М.Н. Ма-